

הרב ד"ר יוסף פריאל

מילת קוד בלשון המקרא: לוז כמקרה מבחן

מכירים אנו את דרכם של חז"ל לכלול כללים: "כל מקום שנאמר [...]". במאמר זה ברצוננו לבחון האם כבר הכתוב עצמו השתמש במלות קוד, כאשר בכל מקום שהן מופיעות מבטא הדבר משמעות מסוימת? ברצוננו לטעון שכן. מילת המבחן שלנו היא המילה 'לוז'.

המקום בית-אל² מוזכר בתורה³ בהקשר לחמישה אירועים: התגלות ה' לאברהם עם הגעתו לכנען (בראשית י"ב, ח); מסעו חזרה לכנען בשיבתו ממצרים (שם י"ג, ג); חלום יעקב (שם כ"ח, יט); ציווי ה' ליעקב לשוב מחרן לכנען (שם ל"א, יג); ציווי משלים של ה' להקים שם מזבח בעת חזרתו לכנען, וביצוע הדבר (שם ל"ה, א-ה).

1 מצאנו למעלה מארבעים כללים שכאלה לגבי מלים ושורשים מקראיים. ראו למשל: נצח, סלה, עד (בבלי, עירובין נד ע"א); השמר, פן, אל (עירובין צו ע"א); לא יאכל, לא תאכל, לא תאכלו (פסחים כא ע"ב); עגל (ר"ה י ע"א); פני (יומא נה ע"א); שבות (יומא פא ע"ב); ויהי (מגילה י ע"ב); נער[ה] (כתובות מ ע"ב); נצים, נצבים (נדרים סד ע"ב); עד (סוטה ב ע"ב); כה, ככה, עני, אמר, (סוטה לג ע"ב); צו (קידושין כט ע"א); שה (ב"ק עז ע"ב); וישב (סנהדרין קו ע"א); יד[ו] (זבחים כד ע"א); המזבח (זבחים סב ע"א); אצבע, כהונה (זבחים צח ע"א); כף (מנחות ט ע"ב); תורה, חוקה (מנחות יט ע"א); מזוזות (מנחות לד ע"א); שח"ת (חולין כג ע"א); גדי (חולין קיג ע"ב); וה' (ירושלמי, ברכות פ"ט ה"ה) שנים [=בחדש] (ירושלמי, ר"ה פ"א ה"א); לפני ה' (ירושלמי, סוטה פ"א ה"ה); ככה, כה (ירושלמי, סוטה פ"ז ה"ב); מורשה (ירושלמי, ב"ב פ"ח ה"ב); ה' א-לקים (ירושלמי, סנהדרין פ"א ה"א); חטא (ירושלמי, שבועות פ"ד ה"ב).

2 בית-אל זוהתה ב 1838 ע"י רובינסון, כבורג' ביתין הנמצאת ממזרח לביתין של היום בצמוד לכביש האורך של השומרון (כביש 60) (הדבר מופיע בעמ' 1 אצל אולברייט וקלסון, ראו להלן). האתר נחפר החל מ 1927 ע"י אולברייט. סיכום עבודתו מופיע בספר: William Foxwell Albright & James. L. Kelso, The Excavation of Bethel (1934-1960) (AASOR 39), Cambridge 1968. בשנת 1980, בסיור שערך בבית-אל פרופ' זאב וילנאי ז"ל, הוא הציע את מקום החלום במקום שיח' עבדאללה, הסמוכה לג'בל ארטאס הנמצא היום בשטחו של היישוב בית-אל, ולאחרונה חיזק טענה זו חגי בן ארצי. ראו: "האם ניתן לזהות את אתר חלום יעקב?", הדף השבועי, אוניברסיטת בר אילן, 943 (תשע"ב), ובקישור: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/vayetze/benp.pdf>

3 בתקופת המלוכה, עם פילוג הממלכה, הופכת להיות בית-אל עיר גבול שבקרבה מקדש אותו בונה ירבעם (מלכים ב' י"ג). עוד קודם לכן, בתקופת השופטים הופיעה בית-אל במקרא, למשל אצל אבימלך בשופטים ט', מב ('בית-אל ברית'), אך המקום הנ"ל קשור לאירועים הקורים באזור שכם ואין קשר בין המקומות. ראו נדב נאמן, "מגדל שכם ובית-אל ברית", ציון, נא, ג, (תשמ"ו), עמ' 259-280.

אולם, החל מן האירוע של חלום יעקב, מצטרף לשם בית-אל, שם נוסף – לוז. הדבר מפליא מאד, שהרי יעקב עצמו מכנה את המקום בית-אל בעקבות החוויה שחוהה שם, מה אם כן הצורך של הכתוב לציין את העובדה "ואולם לוז שם העיר לראשנה" (כ"ח, יט)? זאת ועוד: מתוך הנחה שיעקב ממשיך את דרכו של סבו, אברהם, שהצהיר אמונה באל אחד,⁴ מה בצע בשימור השם הכנעני⁵ למקום שבו חווה יעקב התגלות א-לוקית?

השאלה מתמיהה עוד יותר אם רואים שמכאן ואילך ישתמש יעקב בשם הכנעני פעמיים נוספות. האחת, בחזרתו לכנען עם משפחתו הענפה (שם ל"ה, ו): ויבא יעקב ללזזה אשר בארץ כנען הוא בית-אל הוא וכל-העם אשר-עמו: ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית-אל כי שם נגלו אליו הא-לקים בברחו מפני אחיו

כאן שב יעקב וקורא למקום בית-אל, ומדוע עושה כן בשנית? והשנית, המופיעה בסיפור בו יעקב, על מיטת חוליו, מספר ליוסף את תולדותיו:

ויאמר יעקב אל-יוסף אל שדי נראה-אלי בלוז בארץ כנען ויברך אתי (שם מ"ח, ג). וכי לא זוכר יעקב שכבר פעמיים הוא קרא למקום בית-אל, ומדוע אם כן הוא ממשיך להזכיר את השם הכנעני? טרם שנפנה לפתרון העניין, ברצוננו להעלות בעיה נוספת והיא הפסוק ביהושע ט"ז, ב:

ויצא מבית-אל ללזזה ועבר אל גבול הארכי עטרות. ממקור זה משתמע בכלל שמדובר בשני מקומות שונים.⁶ יהודה אליצור⁷ מציג לפתור את העניין בכך, שבית-אל הינו ההר ולוז הינה העיר.

4 כידוע, הדבר לא כתוב בפירוש, אך המדרש המפורסם (ב"ר ל"ח, יג) תולה בכך את בחירתו של אברהם ע"י האל.

5 תופעה זו של הזכרת שם המקום הקודם, מוכרת לנו רק עוד פעם אחת בתנ"ך, בכיבושיו הצפוניים של שבט דן:

"ויקראו שם העיר דן בשם דן אביהם אשר יולד לישראל ואולם ליש שם העיר לראשנה" (שופטים י"ח, כט). יאירה אמית ["פולמוס סמוי בסיפור כיבוש דן (שופטים י"ז-י"ח)", בית מקרא לו/ג (תשנ"א), עמ' 267-278] רואה בסיפור פסל מיכה, שפסקונו הוא חלק ממנו, פולמוס סמוי כנגד מעמדה הפולחני של בית-אל. אשר על כן, מקבילה זו היא ראייה נוספת לשיטתה.

6 כך טוען גם נוי [דב נוי, "לוז העיר האגדית שבארץ יהודה", מחניים, קב (תשכ"ו), עמ' 42-49, ושם עמ' 44] לגבי הסיפור בשופטים א' שיופיע להלן, ודבריו לא ברורים לנו.

7 יהודה אליצור, "למהלכו של גבול בנימין-אפרים", עיוני מקרא ופרשנות, א (תש"ס), עמ' 7-14. בשינוי מה, בא בנו, יואל אליצור, והמשיך להבהיר את דברי אביו במאמרו, "בורג' ביתין – מסורת ומקורה", אצל: זאב חיים ארליך (עורך), שומרון ובנימין, ב, ירושלים תשנ"א, עמ' 103-111.

איננו רוצים להסתפק בפתרון הגיאוגרפי הזה, ובהמשך הדברים נציע את הצעתנו בקשר לבעיה זו.

נותנו אם כן עם השאלה המרכזית, מה בצע בשימור השם לוז? כדי לפתור את העניין נמשיך לסקור את מופעיו של המקום לוז במקרא. המילה לוז כשם מקום מופיעה עוד בתיאור הגבול שבין בני יהודה לבני יוסף (יהושע י"ח, יג):

ועבר משם הגבול לזזה אל כתף לזזה נגבה היא בית-אל וירד הגבול עטרות אדר על ההר אשר מנגב לבית-חרון תחתון.

פעם נוספת ומעניינת מופיעה לוז בשופטים א', כב-כו, במסגרת כיבושי בית יוסף:

ויעלו בית יוסף גם-הם בית-אל וה' עמם: ויתירו בית יוסף בבית-אל ושם העיר לפנים לוז: ויראו השמרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד: ויראם את מבוא העיר⁸ ויכו את העיר לפי חרב ואת האיש ואת כל משפחתו שלחו: וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לוז הוא שמה עד היום הזה.

להפתעתנו, גם הפעם מופיעה לוז כשם המקום "לפנים", הווי אומר: יש משהו מיוחד בשם הזה, שלמרות שהוא הוחלף ע"י יעקב מאות שנים קודם לכן, טורח הכתוב לספר לנו את השם המקורי.

אולם פרט נוסף קורה בסיפור זה: האיש שגילה לכובשים את דרך הכניסה לעיר ועל ידי כך זוכה בחייו, מקים עיר בצפון הרחוק – בארץ החתים, ועם זאת אינו רוצה להיפרד משמה הישן של עירו החרבה, ומחייה אותה במקום החדש. מה החשיבות הרבה כל כך באזכור ושימור השם לוז?⁹

8 המדרש בבראשית רבה (וילנא) פרשה ס"ט מסביר את הקושי בכיבוש העיר ואת פתרונו. "רבנן אמרי: מה לוז אין לה פה כך לא היה אדם יכול לעמוד על פתחה של עיר. א"ר סימון: לוז היה עומד על פתחה של עיר. ר' אלעזר בשם ר' פנחס בר חמא אמר: לוז היה עומד על פתחה של מערה והיה לוז חלול והיו נכנסין דרך הלז למערה ודרך המערה לעיר, הה"ד 'ויראו השומרים והנה איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר [...] ויכו את העיר לפי חרב ואת האיש ואת כל משפחתו שלחו'". יש לשים לב שהמדרש אף נתן טעם לשם העיר – אותו לוז העומד על פתחה ומסתירו. מהו אותו עץ לוז? בכל התרגומים מלבד תרגום השבעים השקד נקרא לוז. שמו המדעי הוא *Amygdalus communis* ראו אצל אוריה פלדמן (צמחי התנ"ך, תל-אביב תשי"ז, עמ' 213); זהר עמר (צמחי המקרא, ירושלים תשע"ב, עמ' 118-119). גם פליקס (יהודה פליקס, עצי פרי למינהם/ צמחי התנ"ך וחז"ל, ירושלים תשנ"ד, עמ' 144) אומר, שעל פי הפילולוגיה וספרות חז"ל אין להטיל ספק בכך שהלוז הוא השקד. 9 כבר עסקו בעניין נוי (לעיל הערה 7, ושם, עמ' 43-44) ואמנון שפירא ("פתרון ספרותי לחידת לוז – בית-אל", בית מקרא, לז/ב (תשנ"ב), עמ' 183-191 ושם עמ' 185) שניהם רצו לראות את המילה כנגזרת מן המילה נלוז המבטאת דבר שלילי. שפירא אף מוסיף בשם אחרים שמתרחש כאן מעבר משם כנעני שלילי – לוז לשם דתי חיובי – בית-אל, כדוגמת

טרם שנענה, נציג מופע נוסף של המילה. בהמשך אותה פרשה בה הופיע סיפור החלום – פרשת ויצא, רוצה יעקב לגרום לצאן ללדת עקודים נקדים וטלאים (בראשית ל', לב–לה) כדי לקבל את שכרו הראוי לו מלבן הארמי. לשם כך מספר לנו הכתוב שיעקב פיצל פצלות בשלושה עצים (שם לז), ואז כשיביטו בהם הצאן יילדו צאצאים רבי גוונים המגיעים מתוקף ההסכם ליעקב.

ר' עובדיה מספורנו הרופא מסביר כיצד פועלת השיטה:

ומצוייר בדמיונם בעת ההריון, כי הציור בכוח המדמה בעת הריון יפעל על

הרוב בנולד דמות דבר המצוייר וילדו כדוגמתם.¹⁰

אחד מן העצים שביקע היה לוז! (בראשית ל', לז–לח)¹¹

ויקח–לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל בהן פצלות לבנות

מחשף הלבן אשר על–המקלות: ויצג את–המקלות אשר פצל ברהטים בשקתות

המים אשר תבאן הצאן לשותות לנכח הצאן ויחמנה בבאן לשותות.

ברור ששיטה זו של יעקב אינה טבעית, שהרי יעקב רצה להשתמש בכוח הדמיון שהוא כוח רוחני. ייתכן שפתרון לתעלומה כולה יבוא דווקא מתוך העיון בסיפור זה. בכל המקומות בהם מוזכרת המילה לוז, מלווה הסיפור באירוע בעל מרכיבים על טבעיים. סיפור החלום וכיבוש העיר הסודית נטולת הפתח, נבע מכח על טבעי. גם בקיעת העצים, שאחד מהם היה לוז, באה להפעיל שליטה בעל טבעי כדי לקבוע את צבע הוולדות. ייתכן אם כן לומר, ששימור השם במקרא אינו מתוך חיבת השמות הכנעניים אלא בגלל העוצמה הצפונה בחיבור המילולי של שלוש האותיות ל, ו, ז.

נרחיב את הדברים:

הופעת המילה לראשונה במקרא היא לאחר ספור חלום יעקב (בראשית כ"ח). סיפור זה הוא פלא: חזיון של מלאכים, העולים אל השמים ויורדים אל הארץ. עוצמתו של האירוע מביאה את יעקב לומר: "אין זה כי אם בית א–לוקים וזה שער השמים" (שם יז).

מתוקף אותה עוצמה של דברים, באו חז"ל וחלק מהפרשנים וטענו שהאירוע עצמו לא קרה כלל במקום המוכר לנו כבית–אל בגבול נחלות בנימין ואפרים

המעבר מיעקב לישראל. לדעתנו, הדברים הפוכים: התנ"ך משמר דווקא את השם הכנעני והשאלה היא מדוע?

10 פרשנות זו של ספורנו מבוססת כנראה על הבבלי, נדרים כ', ב, המדבר על הקשר בין מחשבת האדם בעת הזיווג לבין תוצר ההתייחדות.

11 שביב [יהודה שביב, "לוז", על אתר, ג (תשנ"ח), עמ' 65–77, ושם עמ' 69] אומר, שמתוך הנחה שהלוז הוא השקד (לעיל הערה 9), יש התאמה בין זמן פריחתו של השקד המבשר את האביב לבין החיוניות שיצר יעקב בפצלו עץ זה. נוסיף על דבריו: לפי הירושלמי (ר"ה, פ"א ה"ב), הסיבה לקביעת ט"ו בשבט כראש השנה לאילן היא, שכבר יצאו רוב גשמי שנה. האביב בפתח והחורף מתחיל לדעוך.

(ע"פ יהושע י"ח, יג), אלא בירושלים¹² או אפילו במקום המקדש.¹³
בסיפור זה המקרא משתמש במלים הבאות: "ואולם לזו שם העיר לראשנה"
(בראשית כ"ח, יט)

לדעתנו, המילה "לראשנה" אינה באה מתוך המשמעות של "מקודם" אלא מתוך המשמעות של "מראשית". בית-אל, שכך קורא לה יעקב, היא מראש כבר לזו – כוח על טבעי, מקום הקדושה והנצח הראוי להתגלות זו על משמעותה העתידית. באירוע עוצמתי זה מובטחות ליעקב ברכות אבותיו: ארץ, וזרע, שיהפוך לעם כפי שאנו קוראים (בראשית כ"ח, יג-יד):

והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' א-לקי אברהם אביך וא-לקי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך: והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל-משפחת האדמה ובזרעך.

ומכאן, דווקא מתוך ה"לראשנה", כלומר: מתוך התאמה של המקום לאירוע שיתרחש בו, בא הצורך של המקרא לספר לנו על כך, ודרכו של המקרא הוא בשימוש במילה לזו, מילה המבטאת כוח רוחני ודבר נצחי – הבטחות אלויות שמוכרחות להתקיים.

כעת ברור מה הצורך בהזכרת "ואולם לזו שם העיר לראשנה", וברור מאותה הסיבה מדוע כשמספר יעקב לבנו יוסף את תולדותיו, הוא לא שוכח לומר לו שהמקום בו התגלה אליו האל הוא לזו ולא בית-אל. על בסיס אותה דרך רוצים אנו לומר, שהמופע הכפול ביהושע ט"ז, ב: "ויצא מבית-אל לזוה", אינו מבטא שני מקומות שונים אלא אותו רצון של הכתוב לשמר תמיד גם את השם לזו, ובמקרה זה גם בקשר לגבולו של שבט יוסף בכללותו (החלוקה לשני שבטים תופיע החל מפסוק ה שם).

מופע נוסף של המילה לזו הוא בסיפור כיבוש בית-אל על ידי בני יוסף בסיפור שהוזכר מספר שופטים פרק א'. גם כאן כולל המקרא בסיפור הכיבוש מרכיב על טבעי: לעיר זו אין אפשרות להיכנס ללא גילוי פיתחה הסודי, וגם כשזה מתגלה והיא נכבשת, מוקמת במהירות עיר חלופית שתשמר את שם הקוד העל טבעי שלה. על פי דרכנו, שני העניינים ברורים: לעיר שאין אפשרות להיכנס אליה מתאים השם לזו, ובהמשך לכך, אם עיר כזו נחרבת, יש צורך ולו הסמלי להקימה מחדש.

גם חז"ל חשו ברמז זה של הכתוב והרחיבו את דבריהם על איכות השם לזו. הם ראו בשם זה ובעיר זו, הרבה יותר מסתם שם של עיר.¹⁴

12 כך על פי הזוהר בבראשית ויחי: "לזו דא ירושלם". וכך כנראה מבין המדרש (מדרש תהלים פ"א) שסומך על סיפור זה את הדרשה על כך שיעקב קרא לבית המקדש "בית".

13 כך על פי רש"י בפס' יז, הטוען שמדובר בהר המוריה שנעקר ממקומו ובא לכאן.

14 נציג סדרת דרשות מחז"ל (על סקירת כל מקורות חז"ל בנידון, ראו את שביב, לעיל הערה

12): הראשונה מן הבבלי, סוטה מ"ו, ב: "תניא: היא לוז שצובעין בה תכלת". [נוי (לעיל הערה 7, עמ' 42, 46–49) טוען ע"פ מורו, שמואל קליין, שהכוונה כנראה ללוד, שם היו מפיקים את התכלת לציצית. איננו מבינים מה צורך בהנחה זו המהווה מוטיב יסוד במאמרו, הרי המקרא עצמו מדבר על לוז שהיא בית-אל. כשהמקרא רוצה לעסוק בלוד הוא עושה זאת בעצמו, ראו עזרא ב, לג; נחמיה ז, לז; יא, לה; דברי הימים א', ח', יב] המדרש שם ממשיך: "היא לוז שבא סנחריב ולא בבלה, נבוכדנצר ולא החריבה (מסתמך על הבבלי, מגילה י"א, ב), ואף מלאך המוות אין לו רשות לעבור בה, אלא זקנים שבה בזמן שדעתן קצה עליהן – יוצאין חוץ לחומה והן מתים". ומפליג הבבלי, סוכה דף נ"ג, ב, בסיפור הבא: "הנהו תרתי כושאי דהוו קיימי קמי שלמה, אליחרף ואחיה בני שישא, סופרים דשלמה הוו (מלכים א, ד, ג). יומא חד חזייה למלאך המות דהוה קא עציב. אמר ליה: אמאי עציבת? – אמר ליה: דקא בעו מינאי הני תרתי כושאי דיתבי הכא. מסרינהו לשעירים שדרינהו למחוזא דלוז. כי מטו למחוזא דלוז שכיבו. למחר חזיא מלאך המות דהוה קבדח, אמר ליה: אמאי בדיחת? אמר ליה: באתר דבעו מינאי תמן שדרתינהו. מיד פתח שלמה ואמר: רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ביה, לאתר דמיתבעי תמן מובילין יתיה" [ובתרגום לעברית: יום אחד ראה שלמה את מלאך המות עצוב. שאלו מדוע? ענה מלאך המוות: משימתי היא לקחת למוות את שני סופריך הכושיים. שלח שלמה את שני סופריו ביד אחד מן השדים למחוז לוז (שעל פי הגמרא בסוטה, אין למלאך המוות אחיזה שם), אולם הם מתו שם בכל זאת. למחרת ראה שלמה את מלאך המוות מבודח, שאלו מדוע? ענה לו: משימתי היתה לקחתם דווקא במקום אליו שלחת אותם, מיד הסיק שלמה את הרעיון שרגליו של אדם אינן ערבות לו, אלא למקום אליו הן נתבעות, אליו הן מגיעות]. חשוב להעיר, שהעובדה שבסוף הסיפור הם כן מתו, לא תואמת את הגישה של חז"ל ושל מאמר זה ודורשת עיון נפרד. וממשיכים חז"ל עוד לדבר בשבחה של לוז בבראשית רבה (וילנא) פרשה ס"ט: "א"ר אבא בר כהנא: למה נקרא שמה לוז? כל מי שנכנס בה הטריף [=פרח, על יסוד "עלה זית טרף בפיה" (בראשית ח, יא)] מצוות ומעשים טובים כלוז".

אך כיוון נוסף עולה ממדרשים אלה: לא רק המקום הנקרא לוז הוא בעל תכונות על טבעיות, אלא גם עץ השקד – לוז הוא בעל יכולת יחודית, שהרי ממנו מפיקים את צבע התכלת – צבע הקודש של הציצית (איכותו של הצבע הזה מופיעה בבבלי, חולין פ"ט, א: "דתניא, רבי מאיר אומר: מה נשתנה תכלת מכל הצבעונין? מפני שתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לאבן ספיר, ואבן ספיר דומה לכסא הכבוד"). אסיפת מקורות אלה תואמת היטב את הסיפור שהוצג (לעיל הערה 9) על בקיעת עץ הלז שמתאים יותר מכל עץ להסתיר את מבואה של העיר הייחודית – לוז.

כשיא לשיטתם, דורשים חז"ל בבראשית רבה (וילנא) פרשה כח את הדבר הבא: "רבי יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק אמר: אפילו לוז של שדרה, שממנו הקב"ה מציץ את האדם לעתיד לבוא נמחה [=במבול]. אדריאנוס שחיק עצמות שאל את רבי יהושע בן חנניא, א"ל: מהיכן הקב"ה מציץ את האדם לעתיד לבא? א"ל: מלוז של שדרה. א"ל: מנין אתה יודע? א"ל: איתתיה [=הביאנו] לידי ואנא מודע לך. טחנו ברחים ולא נטחן; שרפו באש ולא נשרף; נתנו במים ולא נמחה; נתנו על הסדן והתחיל מכה עליו בפטיש, נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא חסר כלום. מדרש זה מציע שימוש נוסף למילה לוז – עצם הנצח. עצם הלז הנמצאת בשדרתנו, מבטאת את כוח הנצח, הכוח שאינו מוכרע על ידי שום גורם של הטבע או של הזמן, ולכן חיה העצם אף בעולם שמעבר למוכר לנו. [במאמרו של שביב, שהוזכר בראשית ההערה (עמ' 74–75), מובאות כמה מקורות על סודה של עצם זו וכיצד מפתחים אותה].

מה מיוחד בצירוף האותיות ל, ו, ז?

נוי הציג¹⁵ שייתכן שמדובר כאן במשחק מלים עברי-רומי. המילה העברית לוז קרובה למילה הרומית לוקס שפירושה זוהר, אשר על כן אפשר להמשיך את משמעות המילה אף לאור ונצח. לדעתנו הדברים מופרזים, כל מה שעשו חז"ל הוא שהם פשוט קראו את הכתוב וקלטו את רמזיו.

במאמר קודם הציג שפירא¹⁶ את מה שקלטו חז"ל מן הכתוב. שפירא אומר: לפנינו אפוא מסורת באגדת חז"ל שיחסה ללוז עוצמה אמבריונאלית, כוח פוטנציאלי בעל חיוניות מתמדת וחיים נצחיים. באתי לטעון, כי מסורת זו הולמת יפה את הפונקציה של ה'לוז' כפי העולה מבין כותלי הכתוב עצמו.

לדבריו אלה אנו מסכימים כמובן, אך להמשך דבריו¹⁷ בהם הוא מפריד בין מופעה של המילה כפועל, שלדעתו היא באה בקונוטציה שלילית של נלוז, לבין הופעתה כשם, שם היא באה בקונוטציה חיובית של עוצמה, שגשוג וחיים נצחיים, אין אנו מסכימים, שהרי לדעתנו הוצג כאן היטב שבכל מופעי המילה במקרא היא באה לסמל עוצמה וכוח על טבעי.

סיכום הדברים: לא רק חז"ל השתמשו במילות קוד, גם המקרא השתמש בהן, והלוז היא אחת כזו. בשלושת ההקשרים שהמקרא משתמש במילה לוז, יש קשר לכוח על טבעי ורוחני:

הן בחלום יעקב¹⁸ הן בפיצול הפצלות, והן בכיבוש בית-אל על ידי בני יוסף. חשוב להדגיש שלכל שלשת האזכורים יש קשר ליעקב או ליורשו הנבחר – יוסף.¹⁹

מסדרת מדרשים אלה עולה שיטתם של חז"ל שהשתמשו במילה לוז בכל מקום שמדובר בכוח על טבעי ובשליטה בעולמות אלה.

15 נוי (לעיל הערה 7), עמ' 44.

16 שפירא (לעיל הערה 10), עמ' 187.

17 שם, עמ' 190–191.

18 שמבחינתנו כולל הן את תיאור האירוע של החלום והן את סיפור הדברים על ידי יעקב לבנו, יוסף.

19 ניתן לדקדק ולשאול, מדוע זכו דווקא בני יוסף לפצח את העיר לוז ולכבשה? ננסה להציע את הדרך הבאה:

על פי דרכו של התנ"ך, יוסף הוא ממשיכו הנבחר של יעקב [הדבר כתוב בפירוש בדה"א ה, ומתבטא גם בכך ששני בני יוסף מקבלים מעמד של שבט ונוחלים בארץ. מפורסמת אף העובדה שמהלך החיים של שניהם דומה בהרבה בחינות, על כך ראו למשל את קציעה נחשון, "בנימין בנה של רחל: יוסף בנו של יעקב", מכלול, כה (תשס"ח), עמ' 85–97], משימתו אם כן היא, לממש את ההבטחה שניתנה ליעקב באותו מעמד עליון: "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך" (בראשית כח, יג). כיבוש בית-אל דורש שימוש בכוח על טבעי, אולם

מילת קוד בלשון המקרא: לוז כמקרה מבחן

ברור שעל בסיס קשר זה, בנו גם חז"ל את גישתם הפנימית למילה לוז, והם אף הרחיבו את הקוד המקראי המדבר על כוח על טבעי לקוד המבטא גם נצח. בדרך זו של חז"ל אין חידוש, ומטרת המאמר היתה לטעון, שבסיס לדברים קיים כבר במקרא עצמו.²⁰

מאחר שיוסף הוא ממשיכו של אביו, הוא יכול כאביו להצליח ל"פצל פצלות" בעיר המוגנת בית-אל/ לוז ולכבשה.

20 מעבר למחלוקתנו עם שפירא כפי שהוצגה כעת, מוסיפים אנו על מאמרו את הדוגמה של סיפור העיר הסודית משופטים א, ואף מציעים לראות במילה לוז מילת קוד מקראית.